

SUMMARY

V. O. Tsykin. Philosophical Discourse of High Technologies in the Risk Society.

In the article the analysis is carried out of the essence of high technologies, their influence on the person and society. Thus a special accent is made on disclosing the content of transhumanism in formation of the postperson in the conditions of a risk society.

Key words: *discourse, postnonclassic, supertechnologies, transhumanism, digitalization, engineering.*

УДК 001.8

М. В. Савостьянова

Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський Університет»

СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ДІАПАЗОН ПАРАДИГМАЛЬНОЇ НАУКИ

Парадигмальність розуміється як сутнісна характеристика сучасної науки. Аналізується специфіка і функціональний діапазон парадигмальної науки, зв'язок парадигми і цінностей. Розглядаються можливості і обмеження науки і наукової діяльності, які пов'язані з функціонуванням парадигми на різних рівнях буття науки.

Ключові слова: *парадигма, парадигмальна наука, функції парадигм.*

Актуальність теми полягає у тому, що сучасна наука набула певних специфічних характеристик свого структурування і функціонування, які поки що залишаються не тільки не вивченими, але й цілком не усвідомленими у філософській думці. Ці особливості ми пов'язуємо з функціонуванням у науці такого феномена, як «парадигма». Саме парадигма обумовлює, на наш погляд, таку специфічну ознаку сучасної науки, як парадигмальність і дає право говорити про такий об'єкт дослідження, як парадигмальна наука.

Однією з проблем парадигмальної науки є таке. Реалії парадигмальної науки такі, що чи вільно, чи мимоволі, чи свідомо, чи несвідомо, чи добровільно, чи примусово вона продукує принцип: «Істини парадигми вище, ніж об'єктивна істина». Ця обставина стає однією з головних підстав аксіологічної критики парадигмальної науки, що і становитиме завдання даного дослідження.

Саму критику ми розуміємо як *метод*, який дозволяє виявляти закони, специфіку, можливості й обмеження наукового пізнання і діяльності науки в цілому як соціокультурного інституту.

Підставою говорити саме про аксіологічну критику парадигмальної науки ми вважаємо одне з положень теорії цінностей, а саме: *будь-яка ідеологія є нічим іншим, як теоретичним обґрунтуванням системи цінностей*. Існує такий багатовимірний феномен, як «наукова ідеологія», без якого немає науки. Це дуже широке поняття. Воно містить практично

всі аспекти буття науки – від надання паритету певним теоріям, фактам, методам, підходам, принципам, ідеям до обґрунтування пріоритетності певних напрямів розвитку науки, незаперечності певних істин і світоглядних констант. Існують також й інші підстави для аксіологічної критики парадигмальної науки, про які ми вже говорили раніше у своїх працях з цієї теми [5].

Щодо структури парадигмальної науки, то, на наш погляд, вона достатньо зрозуміла. Це структура зрілої науки. Вона містить:

- об'єкт і суб'єкт наукової діяльності;
- саму наукову діяльність в її антропологічному, гносеологічному, методологічному, соціокультурному та інших вимірах;
- внутрішні інститути науки (міністерства, ВАК, НДІ, ВНЗ, фонди тощо);
- систему освіти в єдності її концептуальних, інформаційних, організаційних, інституціональних аспектів.

Проблема полягає не в описі структури зрілої науки і зв'язків її елементів (це вже давно й успішно зроблено до нас), а у *виявленні принципу, який об'єднує структуру*. На нашу думку, зріла наука як структура об'єднана принципом парадигми, що забезпечує їй цілісність, однорідність, функціональність і задає напрямок руху. Цей об'єднуючий структуру принцип виявляє сутнісну характеристику зрілої науки – парадигмальність.

Відзначимо, що, коли ми говоримо про науку, ми маємо на увазі не тільки її структуру, але й рівні її буття: робота вченого над конкретною дослідницькою задачею, дисциплінарна галузь, дисципліна і наука як соціокультурний інститут. На кожному з цих рівнів парадигма має свою специфіку. На наш погляд, проблеми з проясненням змісту понять «парадигма» і «нормальна наука» у Т. Куна виникли через недостатню увагу до питання про рівні буття науки. Це призвело, з одного боку, до відсутності аналізу того, як парадигма працює на кожному з цих рівнів, з другого боку, до спроб увести уточнюючі поняття «мікрореволюція» і «дисциплінарна матриця».

Для того щоб проаналізувати специфіку і функціональний діапазон парадигмальної науки, доцільно розібратися у тому, які обмеження накладає на науку і наукове дослідження парадигма, а також, які можливості вона дає для розвитку науки.

Парадигма насамперед спирається на чітке усвідомлення теорії, методу, прийнятих способів аргументації тощо. Тобто парадигма завжди повинна мати концептуальну ясність власних основ, навколо яких будується теоретична й емпірична дослідницька діяльність. Водночас доречно згадати цікаве уточнення Т. Куна до поняття «парадигма» – «дисциплінарна матриця». Крізь цю матрицю, як крізь призму, учений сприймає світ, і по-іншому розвиток пізнання не відбувається.

Парадигма неможлива без чітко визначеної точки зору, концепції чи теорії, навколо якої будується наукове дослідження. Вона легітимізує певні методи, поняття, факти, дослідницькі підходи і принципи, а також стає підставою для проведення демаркації між науковим і ненауковим знанням. Парадигма має яскраво виражений праксіологічний і прагматичний аспекти. Перший стосується кола питань «що і як вивчати?», другий – питань «навіщо, з якою метою?».

Обмеження, які накладає на дослідження парадигма, мають й антропологічні підстави – відбирати те, що заслуговує на увагу, учений буде виходячи з тієї парадигми, яку він поділяє, чи з тієї парадигми, яку поділяє наукове співтовариство. Так відбувається тому, що інтелект за суто психологічними причинами працює тільки в межах сформованих структур і завжди стає дуже прив'язаним до них. У першому випадку парадигма – предмет віри вченого, у другому, можливо, – результат компромісу, який може бути наслідком або конформізму, або відсутності власного бачення проблеми, коли в існуючу парадигму хоча і «важко віритися», але все-таки краще, ніж нічого.

У різних парадигмах дійсно, як про це говорили Т. Кун і П. Фойерабенд, інваріантність значення понять дуже сумнівна і саме контекст створює поняття. Формування контексту має потребу в деяких конвенціях. Але якби несумірності понять і концепцій не було, то не було б необхідності в конвенціях, тому що конвенції виникають тільки тоді, коли виникають розбіжності. Конвенція – це не пошук інваріантності, це пошук згоди. Проте установлення конвенціональної згоди можливе тільки в тому випадку, якщо ідеї вчених не є абсолютно несумісними теоретично (не конституують «іншу реальність», не впливають з іншої картини світу, з іншою онтологією і розумінням можливого і неможливого).

У парадигмальній науці існує також проблема мови і тісно пов'язана з нею проблема концептуалізації. Це теж багато в чому є не лише гносеологічними, а й антропологічними обмеженнями пізнання. Вони пов'язані з тим, що вчені все-таки мають (формально, а не концептуально) говорити однією мовою. Але їм не завжди вдається домовитися про зміст понять і перебороти те, що Р. Рорті називав «непоправно пізнаним» [4, 51]. Замкнутість парадигмальних мов можна розглядати як наслідок концептуальної, теоретичної замкнутості не тільки парадигми, але й певного типу раціональності, певного типу мислення, певного способу наукового пізнання, тобто як наслідок неможливості реального, а не декларованого «плюралізму парадигм».

Парадигми дійсно змінюють одна іншу. Однак нова парадигма має шанси на успіх тільки у двох випадках: або через появу критичної кількості аномалій, що не вписуються в жодні існуючі пояснення (а це в науці за всю історію її існування було вкрай рідко, що й змусило Куна відступати до «мікрореволюцій»), або у тому випадку, якщо нова парадигма підтримується авторитарно, тоді вона має великі шанси на

успіх, оскільки активно впроваджується через систему освіти, наукові публікації, авторитет наукових співтовариств. По суті, парадигма – це завзята і наполеглива спроба нав'язати природі і соціальній реальності ті концептуальні межі, які дає професійна освіта.

Добре розроблена парадигма має дуже широкий набір базових конструктів, методів, фактів, підходів, комбінуючи які можна пояснити все, що вимагає пояснення. Це сформована «наукова ідеологія», і вона тим більш сильна, чим менше виникає суперечностей на різних рівнях буття науки, а отже і на рівнях буття парадигми. У цьому випадку парадигма успішно заповнює принципову неповноту і невизначеність інформації, які завжди виникають під час вивчення складного комплексного об'єкта. Таким чином, Т. Кун уважав парадигму не тільки сукупністю теорій, але й системою цінностей (в основному епістемологічного характеру, як набір зразків розв'язання задач), а наукове співтовариство – консенсусом на основі парадигми.

Вищий рівень буття парадигми може бути непомітним «знизу», але він існує. Водночас, не розуміючи змісту більш загальної парадигми, можна помітити далеко не всі обмеження, що накладаються парадигмою на дисциплінарну галузь чи конкретне наукове дослідження. Парадигма має колективну природу, і ця обставина зумовлює її зміст набагато більше, ніж індивідуальне відкриття.

Парадигма є універсальним регулятором як наукової діяльності, так і всіх інститутів науки, самої науки як інституту. Вона завжди прагматична. Прагматизм парадигми задається пізнавальними задачами, але не тільки. Значною мірою він задається зв'язком науки з іншими соціокультурними інститутами, що досягає свого апогею в тотальній комерціалізації сучасної науки. Праксіологічний і прагматичний аспекти парадигми об'єднані її функціональним призначенням. Однак функції парадигми не можуть бути зведеними до функцій елементів, які її утворюють.

Функція парадигми – направляти дослідження і розвиток науки взагалі по певному шляху, виконуючи роль «затисків», як висловився Л. Вітгенштайн. Парадигма потрібна для досягнення чітко поставленої мети, для дії, для руху вперед. Її основні функції – заборонна і проєктивна. Заборонна функція не завжди корисна, але вона немінуча як чинник, що забезпечує цілісність та єдність знання. Щодо проєктивної функції парадигми, то вона діє як потужний каталізатор руху науки, правда, у визначеному, чітко обраному напрямку. У межах парадигми стає можливим стабілізувати сьогодення, планувати майбутнє, а іноді – і переглядати минуле (і не тільки в гуманітарних науках).

Відтоді, як наука стала потужним соціокультурним інститутом та основним засобом перетворення дійсності, інші соціокультурні інститути вже не можуть дозволити їй розвиватися сама по собі, не координуючи і не направляючи цей розвиток, не використовуючи її авторитет у своїх цілях. Тому культура в цілому й окремі соціокультурні інститути зокрема

впливають як на функціонування науки як інституту, так і на сам процес наукового пізнання. Проте вони мали необхідність в інструменті впливу, який не був би зовсім далекий від науки, функції цього інструменту стала виконувати парадигма. Крім того, що парадигма найвищого рівня задає напрямок розвитку науки в цілому, вона має можливість регулювати типи раціональності, ідеали і норми наукового дослідження, актуальність конкретної проблеми, застосування певного методу, виділення того чи іншого об'єкта дослідження.

Парадигма має свої правила, про які ми вже говорили вище. Відзначимо тільки таку обставину. Якщо зміст парадигми може змінюватися, то її структура завжди залишається незмінною. Вона складається з елементів різних рівнів, нерозривно пов'язаних між собою.

Цікавою є думка В. С. Стьопіна про те, що існують глибинні підстави наукового пошуку (до них він відносить ідеали і норми наукового дослідження) і знання, що з них виростають. Дозволимо уточнити, як ми це розуміємо. До глибинних підстав наукового пошуку ми відносимо метафізичні, онтологічні, гносеологічні, епістемологічні, методологічні, антропологічні, соціокультурні та аксіологічні умови існування і функціонування як науки, так і наукової діяльності. Ці самі фактори ми вважаємо найбільш глибинним рівнем, на якому будується парадигма. Тому ми розглядаємо їх як основні, фундаментальні елементи парадигми, з яких виростають інші – закони, специфіка, можливості й обмеження наукового пізнання, до яких у тому числі можна віднести й ідеали і норми наукового дослідження, які розглядає В. С. Стьопін [6, 40–41].

Із взаємодії цих двох рівнів виростає третій – результат (знання), який ми розуміємо як теоретичний, практичний і емпіричний базис функціонування науки. Єдине, що не виростає і не впливає із цих трьох рівнів буття наукового пізнання і буття парадигми, так це незаперечна й абсолютна істина. Істина, звичайно, інваріантна. Але науку, культуру і свідомість її суб'єктів парадигмовано. Тому істину, як це не парадоксально, наука обирає залежно від парадигми, а парадигму – залежно від цілей, завдань та ідеології як науки, так і культури, тобто зрештою, залежно від цінностей.

Відзначимо, що парадигмальна наука, на відміну від допарадигмальної, неінституціалізованої діяльності одинаків (яка не дуже впливала на світогляд епохи і хід історії), ніколи не займалася «чистим» пізнанням. За ним завжди стояв інтерес певних соціальних груп. Хоча самі вчені, звичайно, цілком можуть бути безкорисливими у своїх пошуках істини, проте парадигмальна наука – це не діяльність одинаків, а робота соціального інституту.

Т. Кун інтуїтивно відчував, що саме у феномені «нормальної науки» приховується таємниця парадигми, а тому вважав «нормальну науку» найцікавішим об'єктом пізнання, який, утім так і залишився поза межами його дослідження. Він говорив про те, що відмовитися від однієї

парадигми – означає одночасно прийняти іншу [1, 113], і про те, що відмовлення від якої-небудь парадигми без одночасної заміни її іншою означає відмовлення від науки взагалі.

І. Лакатош також розумів, що наука розвивається нестихійно, що її розвиток керується, але не парадигмою, як уважав Т. Кун, а дослідницькими програмами, функції яких – передбачати не тільки раніше не відомі факти, але й нові допоміжні теорії. У цьому він убачав евристичну силу зрілої науки. На наш погляд, усе, про що говорить І. Лакатош, Т. Кун неодноразово відзначав як ознаки і прояви парадигми, його розуміння парадигми набагато ширше, ніж лакатошівські «дослідницькі програми». Однак варто визнати, що І. Лакатош був більш методичний і послідовний у викладенні своєї точки зору щодо дослідницьких програм, ніж Т. Кун щодо парадигми.

Наука – це колективна дія, і вона підкоряється колективним законам так само, як їм підкоряються вчені і наукові співтовариства. Крім того, зріла наука – це суспільний інститут, якій підкоряється законам суспільства, а також важлива сфера державних інтересів. Можна, звичайно, згадати таких одинаків, як Г. Шліман. Але він був не просто поза парадигмою, а й поза наукою взагалі. Він навіть не був ученим, і ніхто в науковому світі не приймав усерйоз ані його досліджень, ані його аргументації. Проте це не завадило йому знайти Трою. Але це відкриття – один з винятків, які існують у будь-якій сфері життєдіяльності природи, суспільства, людини тільки для того, щоб підтверджувати правило.

Здається, що з поняттям «парадигма» відбувся дуже дивний випадок – з одного боку, воно використовується дуже широко, з другого – його зміст стає розмитим майже до повного зникнення. Можна сказати, що кунівського розуміння парадигми сьогодні просто не існує. Але не існує і жодного іншого розуміння цього феномена. Залишилося тільки слово й інтуїтивне відчуття того, що він приховує великий зміст і великі пізнавальні можливості.

Тепер під поняттям «парадигма» найчастіше мається на увазі яке-небудь одне з визначень Т. Куна (а їх у нього було двадцять вісім, причому одні часто суперечили іншим). Кожне з них сьогодні чомусь набуває самостійного статусу і повноцінності, тоді як у самого Т. Куна вони явно самостійного статусу не мали. Це обставина тільки віддаляє нас від розуміння такого складного феномена, як «парадигма», а отже, і від з'ясування сутності і специфіки функціонування сучасної науки.

Парадигма і цінності тісно пов'язані між собою у функціональному відношенні. І те, і інше – регулятор, фактор, що детермінує зміст, способи, напрями і мету дій. Парадигмальна наука – це найвищою мірою детермінована діяльність. Але детермінована не просто правилами, тому що набір правил – це ще не парадигма. Доцільно навести одне дуже загадливе висловлення Т. Куна: «Я зволів увести у якості джерела згоди між традиціями нормального дослідження принцип загальноприйнятої

парадигми, а не загальноприйнятих правил, допущень і точок зору. *Правила, як я думаю, впливають з парадигм, але парадигми самі можуть керувати дослідженням навіть під час відсутності правил*» [1, 72] (курсив наш. – М.С.).

Далі Т. Кун відзначає: «Відшукувати правила – заняття більш важке, воно приносить менш задоволення, чим виявлення парадигми» [1, 74] Дійсно, парадигма (точніше її зміст) є майже завжди очевидною з моменту її визнання науковим співтовариством. Але ж правила парадигми чи правила, згідно з якими встановлюється парадигма і за рахунок яких вона має змогу керувати і діяльністю вченого, і науковою діяльністю, і наукою як соціокультурним інститутом у цілому, є далеко не очевидними. Т. Кун розумів наявність цієї проблеми, але не зміг її розв'язати. Ця проблема не розв'язана і дотепер. Вона непомітно зникла в результаті розмивання значення поняття «парадигма» і зведення його змісту до елементів, що її утворюють. Оскільки немає поняття, то немає ані об'єкта дослідження, ані проблеми.

Загадка парадигми і вивчення закономірностей функціонування парадигмальної науки, на наш погляд, можуть дати ключ до вирішення ще однієї задачі, яку поставив Т. Кун. Ця задача озвучена їм так: «Ми повинні пояснити, чому наука – наш самий безперечний приклад повноцінного пізнання – розвивається так, а не інакше, і насамперед ми повинні з'ясувати, як це фактично відбувається. На подив мало ми ще знаємо про те, як відповідати на це питання» [2, 546].

Говорячи про те, що парадигма – це регулятор, ми завжди пам'ятаємо, що регулювати можна по-різному: прискорювати чи сповільнювати рух, змінювати напрям, зупиняти чи ініціювати рух різними способами тощо. Парадигмальна наука має власну логіку. Але при цьому вона продовжує залишатися системою, що саморозвивається, і найчастіше парадигма є каталізатором цього розвитку, а не обмеженням. Важливо те, на які цілі спрямований цей розвиток, якими ідеалами і нормами він регулюється. Тобто які внутрішні цінності науки і у взаємодії з якими цінностями і цілями культури утворюють цей універсальний регулятор – парадигму.

Отже, відзначимо деякі положення як *висновки*:

1. Зріла наука як структура об'єднана принципом парадигми, який визначає її основну сутнісну і функціональну характеристику – парадигмальність.

2. Для розуміння специфіки парадигмальної науки необхідно враховувати ті можливості й обмеження, що визначені прийнятою в науці парадигмою.

3. Важливим є розуміння того факту, що існують різні рівні буття науки і відповідно різні рівні функціонування парадигми.

4. Структура парадигми постійна, а зміст може змінюватися. Найбільш глибокий рівень парадигми, як і науки взагалі, – це метафізичні, онтологічні, гносеологічні, методологічні та інші основи. З них випливають закони, специфіка, можливості й обмеження наукового пізнання, до яких у

тому числі можна віднести ідеали і норми наукового дослідження. Третій рівень парадигми – результат, знання, під яким ми розуміємо теоретичний, практичний, методологічний і фактичний арсенал науки.

5. Парадигма – це універсальний регулятор як наукової діяльності, так і всіх інститутів науки, самої науки як інституту. Функції парадигми не можуть бути зведеними до функцій її складових будь-якого рівня.

6. Парадигмальною наука стає не тоді, коли в науці, нарешті, досягнута єдність поглядів, а тоді, коли наука створюється як соціокультурний інститут, тісно пов'язаний з іншими інститутами, коли наука посідає чітко визначене місце у структурі суспільного буття, виробництва, ідеології.

7. Наука зближується з одними соціокультурними інститутами (освіта, влада, економіка, ідеологія та ін.) і дистанціюється від інших (мистецтво, література, релігія тощо). Але її автономне від культури й інших соціокультурних інститутів існування вже стає неможливим, хоча наука продовжує стверджувати свою автономію і свободу наукового пошуку. Наука міцно включається в загальнокультурний, загальнодержавний, ідеологічний процес.

8. Парадигми направляють розвиток науки в те річище, в яке необхідно. Вони транслиують інформацію від імені науки – ту, яку необхідно; вони соціалізують майбутніх суб'єктів наукової діяльності через освіту, авторитетні думки, прийняті моделі і напрями наукового пошуку так, як необхідно; вони зберігають тип раціональності, який є необхідним. Суб'єкти наукової діяльності можуть не помічати свого перебування і дії всередині парадигми. Однак ця обставина, проте, не знищує факту регуляції дослідження парадигмою.

Парадигмальна наука – це найвищою мірою детермінована діяльність. Парадигма і цінності тісно пов'язані між собою у функціональному відношенні, виконуючи роль регулятора розвитку як наукового пізнання, так і науки як соціокультурного інституту. Тому *подальше вивчення* проблем парадигмальної науки і специфіки її функціонування в сучасному суспільстві ми пов'язуємо з її аксіологічним аналізом. Оскільки існують досить складні взаємозв'язки між теорією і практикою, а функції науки дуже різноманітні – пізнавальна, просвітня, виховна і практична. Те, яка функція зрілої науки буде основною, залежить від того, що саме потрібно суспільству і людині у певному випадку від науки. Зауважимо тільки, що питання про те, що потрібно людині в умовах розвитку світового ринку і процесів глобалізації, визначається тепер аж ніяк не самою людиною, а значною мірою цілями і цінностями сучасного інформаційного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кун Т. Структура научных революций / Томас Кун // Кун Т. Структура научных революций / Томас Кун. Нормальная наука и опасности, связанные с ней / Карл Поппер. Ответ на критику / Имре Лакатос ; [пер. с англ. : И. З. Налетов и др.]. – М. : АСТ, 2002. – С. 9–268.

2. Кун Т. Логика открытия или психология исследования? / Томас Кун // Кун Т. Структура научных революций / Томас Кун. Нормальная наука и опасности, связанные с ней / Карл Поппер. Ответ на критику / Имре Лакатос ; [пер. с англ.: И. З. Налетов и др.]. – М. : АСТ, 2002. – С. 539–576.
3. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ / Имре Лакатос // Кун Т. Структура научных революций / Томас Кун. Нормальная наука и опасности, связанные с ней / Карл Поппер. Ответ на критику / Имре Лакатос ; [пер. с англ. : И. З. Налетов и др.]. – М. : АСТ, 2002. – С. 269–454.
4. Рорти Р. Философия и зеркало природы / Ричард Рорти ; пер. с англ. ; [науч. ред. В. В. Целищев.] – Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1997. – 297 с.
5. Савостьянова М. В. Аксиологічні та онтологічні засади гуманітарних парадигм / М. В. Савостьянова // Вісник Житомирського Державного університету імені Івана Франка. – 2007. – Випуск 36. – С. 12–15;
6. Савостьянова М. В. Необходимость и случайность в парадигмальной науке / М. В. Савостьянова // Sententiae : науч. праці Спільки дослідників модерної філософії (Паскалівського товариства). – 2007. – Спецвипуск № 4 «Випадковість у сучасному світі: діалог науки, релігій, культури»;
7. Савостьянова М. В. Взаимосвязь аксиологических приоритетов науки и гуманитарных проблем современности / М. В. Савостьянова // Вісник СевДТУ. – Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2008. – Вип. 86 : Філософія. – С. 31–35.
8. Степин В. С. Научные революции как «точки бифуркации» в развитии знания / В. С. Степин // Научные революции в динамике культуры : [сборник] / Науч. совет при президиуме АН СССР по филос. и социал. пробл. науки и техники и др. ; [ред.-сост. : В. С. Степин]. – Минск : Университетское изд-во, 1987. – С. 38–76.

РЕЗЮМЕ

М. В. Савостьянова. Структура и функциональный диапазон парадигмальной науки.

Парадигмальность понимается как сущностная характеристика современной науки. Анализируется специфика и функциональный диапазон парадигмальной науки, связь парадигмы и ценностей. Рассматриваются возможности и ограничения науки и научной деятельности, которые связаны с функционированием парадигмы на разных уровнях бытия науки.

Ключевые слова: парадигма, парадигмальная наука, функции парадигм.

SUMMARY

M. V. Savostyanova. Structure and Functional Range of Paradigmal Science.

Paradigmity is understood as the essence characteristic of a modern science. Possibilities and restrictions of a science and scientific activity which are connected with paradigm functioning on different levels of life of a science are considered.

Key words: paradigm, paradigmal science, functions of paradigms.